

INIMÕIGUSED

Lähtudes oma aluspõhimõtetest, milleks on vabadus, demokraatia, inimõiguste ja põhivabaduste austamine ning õigusriik, toetab Euroopa Liit välissuhetes kindlalt demokraatiat ja inimõigusi. EL püüab inimõiguste probleeme arvesse võtta kõigis ELi poliitikavaldkondades ja programmides. Liidul on mitmesuguseid inimõigustealase poliitika vahendeid konkreetsete meetmete võtmiseks, sealhulgas konkreetsete projektide rahastamiseks ELi rahastamisvahendite kaudu.

ÕIGUSLIK ALUS

- Euroopa Liidu lepingu artikkel 2: ELi väärtused. EL rajaneb sellistel väärtustel nagu inimväärikuse austamine, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste, kaasa arvatud vähemuste hulka kuuluvate isikute õiguste austamine.
- ELi lepingu artikkel 3: Euroopa Liidu eesmärgid. Suhetes muu maailmaga toetab EL „vaesuse kaotamist ning inimõiguste, eriti laste õiguste kaitset, samuti rahvusvahelise õiguse ranget järgimist ja arendamist, sealhulgas ÜRO põhikirja põhimõtete austamist“.
- ELi lepingu artikkel 6: Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Kuigi Euroopa Liidu põhiõiguste hartas (artikli 6 lõige 1) viidatakse otseselt ainult liidu õiguse rakendamisele, peavad ELi institutsioonid ja organid ning liikmesriigid hartast kinni pidama ka ELi välissuhetes. ELiga ühinevad riigid peavad samuti hartast kinni pidama. Artikli 6 lõikes 2 nõutakse, et EL peab ühinema Euroopa inimõiguste konventsiooniga (täpsemat teavet saab teabelehel [4.1.2](#) Euroopa Liidu põhiõiguste harta kohta);
- ELi lepingu artikkel 21: Liidu välistegevust suunavad põhimõtted. Need põhimõtted on demokraatia, õigusriik, inimõiguste ja põhivabaduste universaalsus ning jagamatus, inimväärikuse, võrdsuse ja solidaarsuse ning Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni 1945. aasta põhikirja põhimõtete ja rahvusvahelise õiguse austamine. Artikli 21 kohaselt toetab EL inimõiguste ja põhivabaduste jagamatuse põhimõtet ja on võtnud endale kohustuseks pidada majandusalaseid ja sotsiaalseid õigusi sama olulisteks kui kodaniku- ja poliitilisi õigusi.
- Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 205: Üldsätted liidu välistegevuse kohta. Selles artiklis on kirjas, et ELi välistegevuses tuleb juhinduda Euroopa Liidu lepingu artiklis 21 sätestatud põhimõtetest.

ELI INIMÕIGUSTEPOLIITIKA

2012. aastal võttis Euroopa Ülemkogu vastu inimõiguste ja demokraatia strateegilise raamistiku, millele on lisatud tegevuskava selle rakendamiseks. Raamistikus on kindlaks määratud põhimõtted, eesmärgid ja prioriteedid ELi poliitika tulemuslikkuse ja järjepidevuse parandamiseks järgmise 10 aasta jooksul. Nende põhimõtete hulgas on inimõiguste arvesse

võtmine kõikides ELi poliitikavaldkondades (läbiva joonena), kaasa arvatud sise- ja välispoliitika ühisosas, ja paremini kohandatud lähenemisviisi kasutamine. Tegevuskavas on esitatud konkreetsed sammud ajavahemikuks kuni 31. detsembrini 2014. Juulis 2015 võeti vastu uus tegevuskava ajavahemikuks 2015–2019, mille aluseks on esimese tegevuskava hinnang ning komisjoni asepresidendi ja liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja antud poliitilised juhised.

Euroopa Liidu Nõukogu poolt vastu võetud ELi suunised inimõiguste kohta, mis ei ole küll õiguslikult siduvad, sisaldavad praktilisi juhiseid ELi esindajatele kogu maailmas järgmistes küsimustes:

- surmanuhtluse vastased meetmed
- dialoogid inimõiguste teemal
- lapse õigused
- piinamise ja muu julma kohtlemise vastased meetmed
- laste kaitsmine relvastatud konfliktides
- inimõiguste kaitsjate kaitsmine
- rahvusvahelise humanitaarõiguse järgimine
- võitlemine naiste- ja tüdrukutevastase vägivalga vastu
- usu- ja veendumusvabaduse edendamine
- lesbide, geide, biseksuaalide, trans- ja intersooliste inimeste (LGBTI) õiguste kaitsmine
- sõnavabaduse edendamine veebikeskkonnas ja väljaspool seda.

EL võtab inimõiguste teema regulaarselt kolmandate riikide või piirkondlike organisatsioonidega peetavate poliitiliste dialoogide päevakorda. Liit peab inimõiguste alaseid dialooge ja konsulteerib inimõiguste teemal rohkem kui 40 riigiga. Lisaks on peaaegu kõik 79 Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna (AKV) riiki dialoogis ELiga vastavalt Cotonou lepingu artiklile 8, milles sätestatakse, et poliitiline dialoog hõlmab ka „inimõiguste [...] austamisega seotud arengu korrapärasest hindamisest“.

Rahvusvahelistes suhetes avaldatakse diplomaatilist survet ka diplomaatiliste demaršidega (konfidentsiaalsed) ja avaldustega (avalikud) inimõigustepoliitika ja õiguste rikkumiste kohta kolmandates riikides.

Kahepoolsed kaubanduslepingud ning eri assotsieerimis- ja koostöölepingud ELi ja kolmandate riikide või piirkondlike organisatsioonide vahel sisaldavad inimõiguste klauslit, millega tähtsustatakse inimõiguste austamist. Rikkumiste korral võib kasutada mitmesuguseid meetmeid, nagu koostöö vähendamine või peatamine. Kandidaatriikidele on kehtestatud ranged tingimused. Uuendatud Euroopa naabruspoliitikas rakendatakse põhimõtet „suurem toetus suuremate saavutuste eest“ (suurem integreeritus ja rohkem raha vastutasuks edusammude eest reformides). ELi ja arenguriikide sooduskaubanduse süsteemides (GSP+) nähakse ette stiimuleid reformide elluviimiseks.

ELi riigipõhised inimõiguste- ja demokraatiastrateegiad põhinevad nn alt-üles lähenemisviisil ja nende eesmärk on integreerida ELi inimõigustealased suunised ja prioriteedid üheks sidusaks poliitikadokumendiks, mis on kohandatud konkreetsele riigile, konkreetsete eesmärkidega kolmeks aastaks. Ka ELi valimisvaatlusmissioonide üks eesmärk on parandada inimõiguste

olukorda, tõkestada vägivalda ja hirmutamist valimiste käigus ning tugevdada demokraatlikke institutsioone.

EL edendab inimõigusi ka osalemisega mitmepoolsetel foorumitel, nagu ÜRO Peaassamblee kolmas komitee, ÜRO inimõiguste nõukogu, Euroopa Koostöö- ja Julgeoleku Organisatsioon (OSCE) ja Euroopa Nõukogu. Samuti edendab liit aktiivselt rahvusvahelist õigusemõistmist, näiteks Rahvusvahelise Kriminaalkohtu kaudu.

Demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahendiga (EIDHR), mille eelarve on aastateks 2014–2020 1,3 miljardit eurot, toetatakse (peamiselt) kodanikuühiskonna osalisi, kes edendavad inimõigusi ja demokraatiat. Selle vahendi oluline eripära on asjaolu, et selle kasutamiseks ei ole vaja asjaomase valitsuse eelnevat nõusolekut. Muud inimõigustega seotud rahastamisvahendid on arengukoostöö rahastamisvahend, stabiilsuse ja rahu edendamise rahastamisvahend, Euroopa naabruspoliitika rahastamisvahend ning Euroopa Arengufond (EAF). Peale selle on EL kohustunud kõigis oma arenguprogrammides järk-järgult rakendama õigustepõhist lähenemisviisi, võttes aluseks komisjoni poolt 2014. aastal välja töötatud vahendi. Euroopa demokraatia rahastu on eraõiguslik fond, mida toetavad EL ja selle liikmesriigid. Liidu ühise välis- ja julgeolekupoliitika (ÜVJP) 2014.–2020. aasta eelarve, mis on 2,3 miljardit eurot, hõlmab teatavaid meetmeid, mis on seotud inimõigustega, eeskätt tsiviilkriisiohjet.

Iga-aastases inimõiguste aruandes, mille koostab komisjoni asepresident ja liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ning mille kiidab heaks nõukogu, antakse ülevaade inimõiguste olukorrast maailmas ning ELi sellekohasest tegevusest aasta jooksul.

OSALISED

Euroopa Ülemkogu määrab kindlaks ELi strateegilised huvid ning ÜVJP üldsuunad.

ELi välisministritest koosnev välisasjade nõukogu, mis koguneb kord kuus, tegeleb üldiselt inimõiguste teemadega, mis kerkivad üles seoses ühise välis- ja julgeolekupoliitikaga või ELi kaubandus- või arengupoliitikaga. Nõukogu inimõiguste töörühm (COHOM), mis valmistab ette kõrgetasemelisi inimõiguste teemalisi arutelusid ja otsuseid, koosneb liikmesriikide inimõiguste ekspertidest ning Euroopa välisteenistuse ja Euroopa Komisjoni esindajatest.

Välisasjade nõukogu juhatab komisjoni asepresident ja liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja – praegu Federica Mogherini –, kes aitab edendada liidu ühist välis- ja julgeolekupoliitikat ning tagab otsuste elluviimise. Asepresident ja kõrge esindaja esindab Euroopa Liitu ka ÜVJP küsimustes, kontrollib Euroopa välisteenistuse tegevust ja ELi delegatsioone kolmandates riikides. Euroopa välisteenistusel on inimõiguste, üleilmsete ja mitmepoolsete küsimuste direktoraat ning igal ELi delegatsioonil on inimõiguste keskus.

Komisjon peab läbirääkimisi rahvusvaheliste lepingute sõlmimiseks, kontrollib laienemisprotsessi ja naabruspoliitikat ning juhhib arenguprogramme ja rahastamisvahendeid (tihedas koostöös Euroopa välisteenistusega).

Euroopa Liidu inimõiguste eriesindaja ülesanne on muuta ELi inimõiguste poliitika tulemuslikumaks ja nähtavamaks. Eriesindajal on laialdased ja paindlikud volitused ning ta teeb tihedat koostööd Euroopa välisteenistusega. Praegu on eriesindaja Stavros Lambrinidis, kes määrati sellesse ametisse 2012. aasta juulis. Ta on ELi esimene eriesindaja, kes tegeleb ühe konkreetse teemaga.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament toetab ELi poliitikat ja teeb järelevalvet teiste ELi institutsioonide töö üle.

Vastavalt Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklitele 207 ja 218 on enamiku rahvusvaheliste lepingute jõustumiseks vajalik parlamendi nõusolek. Näiteks 2011. aastal tõkestas Euroopa Parlament ELi ja Usbekistani partnerlus- ja koostöölepingu tekstiiliprotokoll, kuna Usbekistanis kasutati lapstööjõudu. Parlament andis nõusoleku alles 2016. aastal, kui laps- ja sunnitööliste kasutamine oli tunduvalt vähenenud.

ELi lepingu artikli 36 kohaselt peab komisjoni asepresident ja liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja konsulteerima Euroopa Parlamendiga ühise välis- ja julgeolekupoliitika põhiaspektide ja põhivalikute osas ning teavitama parlamenti asjaomase poliitikavaldkonna arengust. Parlament võib nõukogule või komisjoni asepresidendile ja kõrgele esindajale küsimusi esitada või soovitusi anda.

Parlamendi resolutsioonid aitavad tõsta teadlikkust inimõiguste rikkumistest. Resolutsioonid võivad olla osa õigusloome protsessist, tuleneda parlamendikomisjonide algatusraportitest või erakorralistest aruteludest, mis toimuvad tavaliselt Strasbourgis igal täiskogu istungil neljapäeva pärastlõunal, et juhtida tähelepanu inimõiguste jõhkratele rikkumistele maailmas (parlamendi kodukorra artikkel 135).

Parlamendi inimõiguste allkomisjon, mis kuulub väliskomisjoni alla, käsitleb demokraatia, õigusriigi ja inimõiguste, sealhulgas vähemuste õiguste küsimusi kolmandates riikides ning rahvusvahelise õiguse põhimõtteid ning aitab tagada liidu välispoliitika ja inimõigustepoliitika kooskõla. Allkomisjon korraldab paljudel inimõigustega seotud teemadel kuulamisi, milles osalevad sidusrühmad, et anda materjali resolutsioonide koostamiseks ja muudeks parlamendi algatusteks. Allkomisjon haldab ka igapäevaselt inimõigustega seotud dokumente ning selle delegatsioonid külastavad korrapäraselt asjaomaseid riike. ELi välissuhetes tegelevad inimõiguste küsimustega veel järgmised komisjonid: väliskomisjon (AFET), rahvusvahelise kaubanduse komisjon (INTA), arengukomisjon (DEVE) ning naiste õiguste ja soolise võrdsõuslikkuse komisjon (FEMM).

Inimõigused on oluline teema kohtumistel ELi mittekuuluvate riikide parlamentidega ja piirkondlikes parlamentaarsetes assambleedes. Et tagada Euroopa Parlamendi tegevuse järjepidevus ja usaldusväarsus, kiideti 2011. aastal heaks Euroopa Parlamendi parlamentidevahelistele delegatsioonidele mõeldud suunised inimõiguste ja demokraatia edendamiseks visiitidel kolmandatesse riikidesse. Suuniseid ajakohastati 2016. aastal.

Tänu eelarvega seotud volitustele (Euroopa Liidu lepingu artikkel 14 ja Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 310 lõige 1) on Euroopa Parlamendil sõnaõigus EIDHri ja teiste inimõiguste edendamiseks kasutatavate rahastamisvahendite summade eraldamisel. Peale selle on parlament kaasseadusandja välisrahastamisvahenditega seotud asjades. Enamiku praegu toimivate vahendite kehtivus lõpeb 31. detsembril 2020. Seadusandlikel läbirääkimistel järgmise perioodi vahendite üle saab parlament mõjutada nende vahendite eesmärke ja prioriteete tagamaks, et ELi abi kasutatakse tulemuslikult ja täiendavalt kolmandates riikides inimõiguste edendamiseks ja kaitsmiseks.

Euroopa Parlament annab igal aastal välja Sahharovi auhinna mõttevabaduse eest inimõiguste aktivistidele kogu maailmast. Selle auhinna laureaate hulgas on Nelson Mandela, Aung San Suu Kyi, Malala Yousafzai ja Raif Badawi. 2016. aasta laureaadid Nadia Murad ja Lamiya Aji Bashar on läbi elanud Islamiriigi (IS) seksiorjuse ja neist on saanud ISi seksuaalvägivalla tõttu kannatanud naiste huvide kaitsjad. Nad kaitsevad avalikult Iraagi jeziidi kogukonda – usuvähemust, kelle kallal ISi võitlejad panevad toime genotsiidi. 2017. aasta Sahharovi auhind anti Venezuela demokraatlikule opositsioonile, sealhulgas rahvuskogule, keda esindas Julio Borges, ja kõikidele organisatsiooni Foro Penal Venezolano nimekirja kantud poliitvangidele, keda esindasid Leopoldo López, Antonio Ledezma, Daniel Ceballos, Yon Goicoechea, Lorent Euroopa Liidu temalised teabelehed - 2018

Saleh, Alfredo Ramos ja Andrea González. Euroopa Parlament on loonud ka Sahharovi auhinna võrgustiku, et toetada Sahharovi auhinna laureaate, arendada nendevahelisi kontakte ja edendada ühist tegevust.

2013. aastal tegi Sahharovi auhinna võrgustik algust Sahharovi stipendiumiprogrammiga, mis on mõeldud kolmandatest riikidest pärit inimõiguslastele ja mille eesmärk on laiendada stipendiaatide teadmisi Euroopa Parlamendi tegevusest inimõiguste kaitsel, aidata neil oma võimeid arendada ja tööd parandada, aga ka tutvustada Sahharovi auhinda ja selle väärtusi

ELi valimisvaatlusmissioonidel on peavaatlejaks tavaliselt Euroopa Parlamendi liige. Euroopa Parlamendi valimisvaatlusdelegatsioonid kuuluvad ELi või rahvusvaheliste missioonide alla ning kasutavad nende ruume ja taristut (täpsemat teavet saab teabelehel [5.4.2](#) demokraatia edendamise ja valimiste vaatlemise kohta).

Euroopa Parlamendi president toetab aktiivselt inimõigusi, esinedes avaldustega ja saates kirju ning arutades oluliste isikutega peetavatel kohtumistel inimõiguste teemasid.

Euroopa Parlamendi iga-aastases algatusraportis käsitletakse ELi inimõiguste poliitikat ja ELi aastaaruannet, antakse ülevaade Euroopa Parlamendi tegevusest ja seatakse prioriteedid tulevikuks.

[Marika Lerch](#)
[09/2018](#)